

Дельфіна Ертановська

ОБРАЗ ЖІНКИ У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ
(«УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС» (Перемишль, 1919—1932 рр.)
ТА «НАШ ЛЕМКО» (Львів, 1934—1939 рр.)

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-9)

Розглянуто проблему прав жінки та сприйняття її ролі в суспільстві крізь призму двох україномовних видань міжвоєнної Польщі в контексті тогочасних суспільно-політичних реалій.

Ключові слова: західноукраїнська преса, фемінізм, права жінок, міжвоєнний період.

Суспільні рухи за надання виборчих і соціальних прав жінкам масово розгорнулися у ХІХ ст. по всій Європі та у Сполучених Штатах Америки. Народження фемінізму можна пов'язувати з першими публікаціями та протестами суфражисток. У Західній Європі та США і владні органи, і чоловіки не лише без захвату ставилися до спроб жінок завоювати собі права та повагу в суспільстві, але дуже часто вдавалися до агресії та різних форм насильства.

Новопосталий жіночий рух і фемінізм серед західноукраїнських жінок був одним із найефективніших. Це зумовлювалося кількома факторами. По-перше, зі сприятливими умовами Австро-Угорської імперії, в якій повага до науки, національних меншин, певний культурно-освітній етикет були вироблені набагато раніше, ніж в інших країнах, причому самою владою. По-друге, навички грамотності в австро-угорському суспільстві охоплювали всі соціальні групи, початкова освіта була обов'язковою для всіх, що полегшувало доступ народу до друкованого слова. Цей факт використали одні із найвідоміших попередниць українського фемінізму — Олена Пчілка та Наталя Кобринська, які видали власним коштом жіночий альманах «Перший вінок» (Львів, 1887).

Тематика альманаху стосувалася не лише питань повсякденного життя і домашніх справ, а й науки, етнографії та політики. Зокрема, Ольга Франко опублікувала у ньому наукову розвідку «Карпатські бойки та їх родинне життя». Хоча іноді навіть «вільні» за мірками тих часів жінки, такі як Ольга Кобилянська, ставали

жертвами традиції, коли, наприклад, молода письменниця не могла виступити у Львівському театрі, тому що проти були її батьки, вважаючи це неетичним та аморальним для дівчини з доброго дому [3]. Тим не менше розвиток фемінізму (в умовах тодішніх галицьких реалій) стояв на досить високому рівні завдяки як постулатам, проголошуваним самими жінками, так і їхній поведінці, що була висококультурною та не спотворювала боротьбу за повагу і дотримання прав жінок, не зводила її до абсурдної поведінки, до якої вдаються іноді представниці жіночих рухів сьогодні.

У Галичині виходило кільканадцять видань, адресованих як українським, так і польським, австрійським, єврейським жінкам. Однак розвиток жіночої преси, саме сприйняття жінки, присвячені їй теми та навіть повага занепали після Першої світової війни. На міжвоєнний період припадає польське панування на теренах Галичини. Погані часи настали не лише для національних меншин, а й для жінок. Унаслідок посилення цензури було закрито багато видань, включаючи майже всі видання, адресовані жінкам. Лише три часописи були дозволені польською владою: «Нова Хата», «Жіноча Доля» та «Жіноча Воля». Їхніми читачками були як польки, так і українки та єврейки. У цьому питанні національність відіграла другорядну роль, натомість першорядну — стать. Зміст цих газет часто зводився до тривіальних заголовків, порад щодо шиття, вишивання, ведення господарства, щодо того, як бути доброю, слухняною дружиною, правильно виховувати дітей. Попит на цей вид преси у бідному, нужденному суспільстві не був надто високим. Українки як жительки Польщі були жертвами тих же несприятливих обставин, що й їхні польські співгромадянки, однак на них накладався ще й національний чинник, ставлячи їх у заздалегідь програшне становище. Напруженість у національному, політичному та релігійному вимірах між владою та полікультурним суспільством міжвоєнної Польщі також позначалася на жінках. Обмежений доступ до освіти автоматично знижував їхні шанси на ринку праці, а отже, на самодостатність. Для дівчини із т. зв. доброго дому єдиним способом реалізуватися було закінчити школу та стати вчителькою, як у випадку Ірини Добрянської, що прославилась як видатна красавиця, але більшість часу пропрацювала у сільській школі у Межибрідді, де (через відсутність іншої перспективи) навчала місцевих дівчат вишивці та художніх ремесел [9].

Українські жінки відіграли важливу роль у збереженні української історії, культури та мови, відповідаючи ідеям Й. Лося: «Оберегти гідність нації — означає невтомно оживляти минуле (людина — істота історична)» [11]. Основний тягар освіти лягав на українських жінок, матерів, бабусь, які намагалися максимально повно передати знання дітям та онукам. Анджей Прядка зауважує, що зазвичай бабусі та дідусі навчали онуків молитви та обчислювання у пам'яті [27]. На сторінках «Нашого Лемка» читаємо про те, що кожна мама є вчителькою для своїх дітей на Лемківщині [21]. Ось чому українки засновували дитячі садки у селах та містечках, де поділяли свої обов'язки. У цей період було створено багато педагогічних посібників для жінок: як давати собі раду з вихованням майбутніх поколінь [22], про мораль і принципи, які слід прищеплювати молоді [18], або про роль лемківських пісень у розвитку та вихованні наймолодших поколінь [16]. В «Українському Голосі» знаходимо поради щодо правильного виховання дітей [12]. У статті «Організація дитячих садків» читаємо про організований набір кандидаток на роботу у дошкільні заклади [15], виховательок та вчительок в організовані громадою дитячі садки для українських дітей у містечках та селах. Роль жінки-вчительки на сторінках як «Нашого Лемка», так і «Українського Голосу» була представлена у позитивному контексті, передусім як суспільної діячки, освіченої жінки, яка піклується про майбутнє народу, а саме — про науку, історію, мову, традиції. Однією з найвидатніших суспільних діячок у царині дитячих садків була Маруся Сікора, внесок якої у навчання та виховання дітей визнавали як жителі сіл, так і місцевий парох [19].

«Український Голос» віддає шану жінці у День матері, адже вона виховує та передає знання дітям, присвячуючи себе тим самим Україні [10]. У «Нашому Лемку» знаходимо схожу статтю про відзначення свята матері серед української діаспори за кордоном, головним організатором якого був «Союз Українок» [4]. Хоча українську жінку у лемківській пресі зображено перш за все як матір, дружину та домогосподарку, сам контекст та підхід авторів до неї не зводиться до об'єктивізації, як це було у польській пресі міжвоєнного періоду. Українська мати, берегиня національної культури та самобутності, тиха, богобоязлива, але також сильна, — такий

образ, постає на сторінках «Нашого Лемка» [5] та «Українського Голосу». В обох випадках трапляються формулювання «героїня», «людина, яку треба поважати». Це доволі нетиповий погляд для міжвоєнної Польщі, де роль жінки була зведена лише до господині та родительки дітей, яку завжди зображали в негативний спосіб, об'єктивізували, а кожен її спробу пробитися через навчання чи кар'єру розцінювали як примху, істеріку, з якою потрібно боротися.

Зрештою, роль жінок не обмежувалася лише веденням господарства та турботою про дітей. Українські жінки, організовані у спілки, пропагували економічний патріотизм [6], допомагали хворим навіть ціною власного життя, як у випадку відважної жительки села під Перемишлем, яка віддала своє життя, доглядаючи за хворими на тиф [17]. Окрім того, вони доглядали за пораненими, що поверталися з поля бою, часто самі йшли у бій, збирали гроші для поранених, хворих, людей з інвалідністю [13].

Серед мешканців найвіддаленіших регіонів Бойківщини, де освіта в міжвоєнний період часто обмежувалася одним роком навчання польською чи «руською» мовою (деформованою у такий спосіб, що половина дітей її не розуміла), жінки, займаючись лікуванням, знахарством, демонстрували глибокі знання у цій справі [25, s. 108—112]. Однак, оскільки у ті часи популярними були забобони, старших знахарок часто вважали відьмами [25, s. 106].

Провладна польська преса відзначалася крайнім правим, реакційним підходом до теми свободи та прав жінок, а також їхньої професійної діяльності. «Журналістика у міжвоєнний період, перебуваючи у пошуках себе, почала черпати натхнення із західноєвропейської багатотиражної преси, адресованої масовій аудиторії, що мало бути атрибутом сучасності. У гонитві за масовим читачем занадто часто потурали його найпримітивнішим смакам та вподобанням. Фрагментація польського політичного життя підкреслила містечковий, упереджений характер органів політичних груп, які домінували на ринку польської преси та видавничої справи, обслуговуючи власних прихильників» [23]. Україномовна преса кардинально відрізнялася від описаного.

За зауваженням Патрика Закжевського, у Польщі пишалися тим, що «влада та поліція не били суффражисток, як у Великобританії» [28], що було доказом загальної свободи. Справді, не можна

заперечувати, що жінки у Польщі здобули свої виборчі права набагато раніше, ніж їхні товаришки із Західної Європи, ще у 1918 р. вони були навіть депутатками, а представниць українського походження було найбільше серед усіх жінок Сейму. Однак, як стверджують редактори *Dzieje.pl*, жінки у польській політиці міжвоєнного двадцятиліття не відігравали першорядної ролі [26].

Незважаючи на ілюзорність прав та привілеїв жінок, автори «Українського Голосу» та «Нашого Лемка» регулярно пропагували освіту серед жіноцтва, його розвиток та активізацію, — як міської, так і сільської його частини. Євгеній Білоножко зібрав спогади активних жінок українського та польського походження. У його статті ми можемо прочитати спогади журналістки Ядвіги Кравецької: «Входження у редакційну роботу склалося для мене сприятливо. Я отримала письмовий стіл біля вікна у величезній редакційній кімнаті газети «Kurier Poganny». [...] Довгі роки я була “одиначкою” у варшавських редакціях, які вперто відмовлялися працевлаштовувати жінок. У редакціях Львова, Кракова та Варшави бували жінки, але здебільшого вони писали під чоловічими псевдонімами, були авторками романів та повістей, коректорками та перекладачками з іноземних мов, навіть публіцистками, але ніколи не працювали у редакціях нарівні з чоловіками» [24].

Натомість в українських газетах ми не раз натрапляємо на статті, написані жінками, підписані їх справжнім іменем та прізвищем. Наприклад, у випадку з Єлизаветою Кевкарською, яка публікувала кулінарні поради щодо приготування солодкої горілки для жінок [8]. Це було ознакою певної форми визволення, в той час як у Польщі ще до 1990-х рр. у багатьох селах тема вживання алкоголю жінками була табуованою, а зацікавлені особи жіночої статі вживали алкоголь потай від суспільства, на людях вдаючи абстиненток. З іншого боку, редакції обох газет намагалися боротися всіма способами зі звичним і прийнятним у ті часи чоловічим алкоголізмом, явно називаючи чоловіка-алкоголіка катом своєї дружини [2].

Як завжди, з'являлися голоси незадоволених, і то з боку жінок: І. Блажкевич закидала українським жінкам пасивність, особливо представницям вищих класів, описуючи їх як дам у капелюхах, які не цікавляться нічим, крім одягу [1], та роблячи висновок, що жін-

кою дії може стати лише сільська жінка. Сам факт публікації цієї статті в «Українському Голосі» редакторами-чоловіками доводить належне трактування жінок з боку творців цієї газети. Сприйняття як пресою, так і самим суспільством занять стереотипно чоловічих та жіночих (принаймні на Лемківщині) було «рівноправним». На сторінках «Нашого Лемка» читаємо, що курси в'язання та вишивання користувалися великим інтересом як чоловіків, так і жінок [7]. Посилаючись на становище українок на Лемківщині, редакція газети «Наш Лемко» обговорювала потребу розвитку сільських жінок та їх ширшого доступу до освіти [20].

Свого часу у Сяніку була проведена перша дискусія щодо заповігання експлуатації молодих українських дівчат сільського походження, яких забирали на роботу у міста, а там використовували як дешеву робочу силу, а також піддавали сексуальній експлуатації [14]. Це була перша, дуже важлива широкомасштабна реакція на цю проблему українського суспільства. Тим більше, що міжвоєнний період ознаменувався торгівлею жінками, яких продали з усіх Карпат, зокрема з міжвоєнної Польщі, до Південної Америки, за загального схвалення та бездіяльності влади.

Висновки. Бачення західноукраїнських газет міжвоєнного періоду, «Нашого Лемка» та «Українського Голосу», ролі жінки в суспільстві суттєво відрізнялося від загальноприйнятого у міжвоєнній Польщі. Хоча проблеми політичної, релігійної та національної приналежності займали більшу частину газетної площі, жіночому питанню також виділялося місце.

Образ жінки-матері не зводився до вихвалання репродуктивної функції позбавленої прав особи жіночої статі. У баченні західноукраїнської преси мати була героїнею, не тільки відповідальною за виховання дітей, а й берегинею національної культури та ідентичності. Професійно активні жінки могли вільно висловлювати свої погляди щодо важливих питань, публікуватися в українських виданнях та підписуватися власними іменами.

1. *Блажкевич І.* Завдання української жінки // Український Голос. 1920. 21 падолиста. С. 1.
2. *Відродженець.* Шкідливість алкоголю й пиячення // Наш Лемко. 1937. 1 трав. С. 1.

3. *Демочко К.* Мистецька Буковина. Чернівці: Книги ХХІ, 2008. С. 65.
4. День Матері (допис з Америки) // Наш Лемко. 1938. 15 черв. С. 5.
5. День української матери // Наш Лемко. 1937. 15 трав. С. 12.
6. До Українського зорганізованого жіноцтва // Український Голос. 1931. 27 груд. С. 4.
7. З наших сіл і міст. Курси трикотарства і вишивок на Лемківщині в 1937—1938 р. // Наш Лемко. 1938. 15 черв. С. 6—7.
8. *Кевкарська Є.* Цукор то — здоровля, цукор то сила!// Український голос. 1930. 20 квіт. С. 6.
9. *Коковський Ф.* Східніми межами Лемківщини. Львів: Наш Лемко, 1936. С. 20.
10. *Кравченко У.* На Свято Матері // Український Голос. 1930. 1 черв.
11. *Лось Й.* Згадати себе. Повірити в себе. Бути собою! Львів: Свічадо, 2017. Т. 1. С. 104.
12. *Метельський Г.* Виховуймо діти і сами вчімся // Український Голос. 1929. 19 трав. С. 1—2.
13. Нашим Жінкам! // Український Голос. 1920. 20 черв. С. 1.
14. Опіка над безробітними дівчатами // Наш Лемко. 1935. 15 квіт. С. 4.
15. Організація дитячих садків у 1937 р. // Наш Лемко. 1937. 1 трав. С. 5.
16. *Пастернакова М.* Зайняття в дитячому садку. Торонто: Об'єднання Українських Педагогів Канади, 1959. С. 53.
17. Похорон жінки-героїні // Український Голос. 1920. 11 січ. С. 1—2.
18. *Русова С.* Теорія і Практика Дошкільного Виховання. Прага: Український Громадський Видавничий Фонд, 1924. С. 62—63.
19. Семушова коло Тиряви Сільної // Наш Лемко. 1937. 15 верес. С. 8.
20. Чи українській жінці треба освіти?// Наш Лемко. 1938. 1 лют. С. 10—12.
21. *Шершень.* Кожна хата читальнею — кожна мати вчителькою // Наш Лемко. 1935. 15 листоп. С. 4.
22. *Ю.* Жіноча сторінка — Як доглядати наші діти // Наш Лемко. 1935. 15 черв. С. 6—7.
23. *Bauer Z. Chudziński E.* Dziennikarstwo i świat mediów. Kraków: Universitas, 2004. S. 45.
24. *Bilonozhko J.* Nie dla fantazji // polonews in ua. online. 2019. Sierpień 13. URL: <https://tiny.pl/tj7nh>.
25. *Karczmarzewski A.* Świat Bojków. Rzeszów: Libra, 2014. S. 106, 108—112.
26. O wpływach kobiet w polityce i kulturze II Rzeczypospolitej // dzieje.pl. 2012. Marzec 8. URL : <https://tiny.pl/tj7ng>.
27. *Priadka A.* Łemkowska Odyseja. Rzeszów: Carpathia, 2016. S. 16.

28. *Zakrzewski P.* Poczet emancypantek polskich // culture.pl. 2015. Sierpień.
URL: <https://tiny.pl/tj74z>.

References

1. Blazhkevych, I. (1920). Zavrannia ukrainskoi zhinky, *Ukrainskyi Holos*, 21 padolysta, p. 1. (in Ukr.).
2. Vidrodzhenets (1937). Shkidlyvist alkoholiu i pyiachennia, *Nash Lemko*, 1 trav., p. 1. (in Ukr.).
3. Demochko, K. (2008), *Mystetska Bukovyna*, Chernivtsi, Knyhy XXI, p. 65. (in Ukr.).
4. (1938). Den Materi (dopys z Ameryky), *Nash Lemko*, 15 cherv., p. 5. (in Ukr.).
5. (1937). Den ukrainskoi matery, *Nash Lemko*, 15 trav., p. 12. (in Ukr.).
6. (1931). Do Ukrainskoho zorganizovanoho zhinotstva, *Ukrainskyi Holos*, 27 hrud., p. 4. (in Ukr.).
7. (1938), Z nashykh sil i mist. Kursy trykotarstva i vyshyvok na Lemkivshchyni v 1937—1938 r., *Nash Lemko*, 15 cherv., p. 6—7. (in Ukr.).
8. Kevkarska, Ye. (1930). Tsukor to — zdorovlia, tsukor to syla! *Ukrainskyi holos*, 20 kvit., p. 6. (in Ukr.).
9. Kokovskyi, F. (1936). Skhidnimy mezhamy Lemkivshchyny, *Nash Lemko*, Lviv, p. 20. (in Ukr.).
10. Kravchenko, U. (1930). Na Sviato Materi, *Ukrainskyi Holos*, 1 cherv., p. 1. (in Ukr.).
11. Los, Y. (2017). *Zghadaty sebe. Poviryty v sebe. Buty soboyu!* Lviv, Svichado, t. 1, p.104. (in Ukr.).
12. Metelskyi, H. (1929). Vykhovuimo dity i samy vchimsia, *Ukrainskyi Holos*, 19 trav., p. 1—2. (in Ukr.).
13. (1920). Nashym Zhinkam! *Ukrainskyi Holos*, 20 cherv., p. 1. (in Ukr.).
14. (1935). Opika nad bezrobitnymy divchatamy, *Nash Lemko*, 15 kvit., p. 4. (in Ukr.).
15. (1957). Organizatsiia dytiachykh sadkiv u 1937 r., *Nash Lemko*, 1 trav., p. 5. (in Ukr.).
16. Pasternakova, M. (1959). *Zainiattia v dytiachomu sadku*, Toronto, Obiednannia Ukrainskykh Pedahohiv Kanady, p. 53. (in Ukr.).
17. (1920). Pokhoron zhinky-heroini, *Ukrainskyi Holos*, 11 sich., p. 1—2. (in Ukr.).
18. Rusova, S. (1924). *Teoriya i Praktyka Doshkilnoho Vykhovannia*, Praha, Ukrainskyi Hromadskyi Vydavnychi Fond, p. 62—63. (in Ukr.).
19. (1937). Semushova kolo Tyriavy Silnoi, *Nash Lemko*, 15 veres., p. 8. (in Ukr.).

20. (1938). Chy ukrainskii zhintsi treba osvity? *Nash Lemko*, 1 liut., p. 10—12. (in Ukr.).
21. Shershen (1935). Kozhna khata chytalneiu — kozhna maty vchytelkoyu, *Nash Lemko*, 15 lystop., p. 4. (in Ukr.).
22. Iu. (1935). Zhinocha storinka — Yak dohliadaty nashi dity, *Nash Lemko*, 15 cherv., pp. 6—7. (in Ukr.).
23. Bauer Z. & Chudziński E. (2004). *Dziennikarstwo i świat mediów*, Krakow, Universitas, p. 45. (in Pol.).
24. Bilonozhko, J. (2019). Nie dla fantazji, *polonews in ua*. August 13. Retrieved from <https://tiny.pl/tj7nh>. (in Pol.).
25. Karczmarzewski, A. (2014). *Świat Bojków*. Rzeszow, Libra, pp. 106, 108—112. (in Pol.).
26. (2012). O wpływach kobiet w polityce i kulturze II Rzeczypospolitej, *dzieje.pl*. Mach 8. Retrieved from <https://tiny.pl/tj7ng>. (in Pol.).
27. Priadka, A. (2016). *Lemkowska Odyseja*, Rzeszow, Carpathia, p. 16. (in Pol.).
28. Zakrzewski, P. (2015). Poczec emancypantek polskich, *culture.pl*. August. Retrieved from <https://tiny.pl/tj74z>. (in Pol.).

Delfina Ertanowska

THE IMAGE OF A WOMAN IN THE WESTERNUKRAI-
NIAN PRESS OF INTERWAR PERIOD («UKRAINSKY
HOLOS») (Peremyszl, 1919—1932s) AND «NASH LEMKO»
(Lviv, 1934—1939s)

The article deals with the problem of women's rights and a perception of their role in society via a prism of two Ukrainian-language newspapers of interwar Poland in the context of socio-political-realities of that period. The article aims to present a perception of role and rights of a Ukrainian woman in the interwar society by the West Ukrainian press. The text shows both the image of a Ukrainian woman as a devoted wife and mother, family pillar, as well as the person responsible for maintaining both the national identity of future generations and celebrating national and religious traditions. The role in the self-determination of women, their attempts to emancipate in the lower social classes of the Second Polish Republic in the environment of the Ukrainian national minority were also highlighted, specifically through the process of creating specific features and the image of a woman by the Ukrainian-

language press. We elucidated that the image created by the mentioned periodicals was significantly different from the trend prevailing among the citizens of the Second Polish Republic (Rzecz Pospolita). The article concludes that for the «Ukrainskyi Holos» and «Nash Lemko» newspapers the role of women did not end with the reproductive function and future generations' education, but also in the freely scientific and professional activities of women.

Keywords: Western Ukrainian press, feminism, emancipation, women's rights, interwar period.

УДК 070(477.83-25)"188":[061.23:784.087.68](091)

Наталія Кобрин

ДІЯЛЬНІСТЬ СПІВАЦЬКОГО ТОВАРИСТВА «ЛЮТНЯ» ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ДІЛО» У 80-х рр. ХІХ ст.

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-10)

Досліджено українські сторінки концертування хорового товариства «Лютня» у 80-х рр. ХІХ ст. за публікаціями газети «Діло», яка традиційно висвітлювала всі репрезентативні у національному аспекті мистецькі події. Уточнено перелік концертів під егідою українських товариств чи з частково українською програмою; проаналізовано особливості співпраці «Лютні» та її диригента С. Цетвінського з українською громадою Львова; визначено репертуар товариства в частині творів українських композиторів.

Ключові слова: українське концертне життя, хорове товариство «Лютня», українська музична критика, газета «Діло», Львів.

Вісімдесяті роки ХІХ ст. в українському суспільному житті Галичини і Львова характеризувалися широким культурно-просвітнім рухом, його структуруванням у різноманітних товариствах, активними парламентськими кампаніями, посиленими контактами між українцями у складі Австро-Угорської монархії та Російської імперії, формуванням концепції Галичини як загальноукраїнського центру, загостренням українсько-польських відносин. Сучасні дослідники переконані, що «від середини ХІХ ст. і аж до розпаду Австро-Угорщини українсько-польські відносини були віссю суспільно-політичного життя Галичини» [1, с. 159]. Суспільно-полі-